

המלך חסן עם אופירה נבון כפאריס (1956)*, מכרש דתי ובעת ביקור בארצות-הכרית ** להכיר בישראל ולקבל אותה כחברה בליגה הערבית*

שרר באולם. עד היום איני יודע אם היתה זאת רקדנית מיקצועית. או סתם אורחה שבא לה לרקוד. ארנן, על כל פנים, באדיבות האירופית המסורתית שלו, ניגש אליה הודה לה. הוא לא אמר לה כי הצליחה להקסים אורחים מישראל.

סוס וגמל

ב יום שלאחר מכן, היום האחרון של שנת 1980, באה הידיעה: המלך ממתין לנו.

נסענו בשירת קטנה, מרחק של 40 קילומטרים, אל חוותו של המלך. איישם בין רבאט וקאזאבלנקה. שני היועצים — אחמד בן-סודה ואחמד אל-גדרה — תדרכו אותנו מראש. אין לנו מה להסביר למלך. כל מה שנדון בשיחה המוקדמת, כבר ידוע לו. הוא יודע את אורך הצוואר של אבניו ואת דרגתו של פלד, כפי שניסחו זאת. תחת זאת מוטב שנתרכז ברעיונות לעתיד.

ואכן, במהלך הפגישה הסתבר כי היועצים עשו עבודה מצויינת. הם ישבו עם המלך במשך שורש שעות, ומסרו לו בדייקנות תמציתית כל מה שנאמר בשיחתנו. יכודנו להתרכז בעיקר.

בהגיענו לחוה, הכניסו אותנו לאולם-אורחים, וביקשו מאיתנו להמתין מעט. המלך עדיין סועד ארוחת-בוקר.

ישבנו, החלפנו בדיחות כדי להקל על המתח (בן-סודה וארנן התחרו ביניהם בבדיחות ערביות ויהודיות, והסתבר כי כמה מן הבדיחות זהות אצל שני העמים. למשל, היהודי שהבטיח לאציל הפולני ללמד את סוסו לקרוא הוא גם ערבי, שהבטיח לסולטאן ללמד את הגמל שלו לקרוא).

כאמצע השיחה נכנסו כמה משרתים, לבושים בכפתאנים לבנים ותרבושים אדומים (הקרויים באירופה "פאס", על שם העיר המרוקאית) והגישו לנו יוגורט טרי, שכדוגמתו לא טעמתי מעולם. "זה ישר משולחנו של המלך", הסביר היועץ, "הוא מגדל כאן בעצמו פרות משובחות." אחר-כך הגישו חרירה עם חלב.

לפתע נכנס המלך. הוא היה לבוש כאחד האדם, וגם התנהג כך — בצניעות, בפשטות. (שמחתי שהוא לבש בלייזר כחול, בעל כפתוריי-נחושת ומכנסיים אפורים — כי בניגוד לפלד ולארנן, שהביאו חליפות, הבאתי עימי רק בלייזר כחול. "ענדתי עניבה רק מפני שח'אלד אל-חסן רגיל לעונד תמיד עניבה" חייד המלך).

הכל היה נעדר פורמליות. הוא לחץ את ידינו, בזה אחר זה, כאשר הוצגו לפנינו.

במשך הזמן התרחב המעגל. אל שלושטנו, הישראלים, המארח וסרטאוי, הצטרפו כמה מן היועצים הבכירים של המלך, שליטי המדינה, וכמה מבכירי אשף, ביניהם ח'אלד אל-חסן ושג'יר אשף במארוקו, אבו-מרוואן. אל-חסן הוא בן למישפחה חיפאית, שהיתה במשך דורות רבים שומרת קבראליהו, והוא עצמו גדל בבית שומרי-מערה. אבו-מרוואן הוא בן כפר שבקירבת ג'נין.

קשה לתאר ערב זה. היתה בו תערוכת מורה של תרבות אירופית-צרפתית. בצורתה האלגנטית ביותר, ותרבות ערבית מארוקאית מובהקת. דיונים רציניים ביותר על עתיד המרחב, המילחמה והשלום, שיחת-חולין ובדיחות. שיא הערב היתה ארוחה מארוקאית שבה כרע השולחן הגדול תחת מעמסת המזון — כתיסר סוגי-בשר, כך התרשמתי — ושבה קרע המארח נתחייב שיהיה הגיש אותם בידו לצלחותינו. אפשר היה להתבסס באוירתו זו, אך איש מאיתנו לא שכח מדוע אנחנו נמצאים כאן.

באנו לשתף את המלך במאמציה-ששנו, לגיים את עזרתו למיפעל הגדול והתריין עיכמ על המצב במרוכה.

יועציו באו כדי לחקור אותנו על שאיפותינו, מישאלותינו ורעיונותינו, כדי להניח לפני המלך לפני הפגישה עימנו תמונה ברורה. למרות שהכל נעשה באוירה תרבותית צרפתי-ערבית מעודנת, התנהל הכל בשיא של יעילות. מסופקני אם לרשות ראש-הממשלה בישראל עומד צוות כה יעיל ומעולה — שלא לדבר על הרמה התרבותית.

בפוף הערב חיברנו ביחד רשימה של ארבעה ראשי-פרקים, שיוגשו למלך לקראת הפגישה העיקרית.

אחר-כך נסענו למלון — אותו המלון שבו התקבלו, בשעתו, ההחלטות הגורליות של "ועדת-רבאט", שהכיר באשף ככנציג החוקי הבלעדי של העם הפלסטיני. מילות-הקסם, "אורחי הוד מלכותו" פתחו את הדלתות. לא ביקשו מאיתנו תעודות. זהו מלון יפהפה, בטעם ערבי בולט.

המשכנו שם בהתייעצות בינינו עד 3.00 בבוקר. את הנוף ראיתי רק למחרת בבוקר, כאשר פתחתי את וילונות חלונני וראיתי לפני את המראה המרהיב של נבוקר, כאשר רבאט והאוקיינוס.

שאלות בשוק

מ מחרת היום חיכינו. המלך הוא השליט העליון של מארוקו, והוא נוהג להחליט בעצמו כמעט על כל עניין חשוב. הוא מנהל מילחמה בדרום, במחלת הפוליטארי במידבר אליצורה, מפקד על הצבא ומנחה את כל וריעות השילטון.

בשעות ההמתנה נערך דרשי-ענק בין הישראלים והפלסטינים — אחד מאותם מאראתונים של חילופי-דעות שהפכו אותנו למומחים בענייני-אשף, ואת הפלסטינים למומחים בענייני ישראל. כמו תמיד גילגלנו עשרות תוכניות אפשריות לקידום תהליך השלום, הסברנו לבעלי-שיחתנו אילו צעדים של אשף דרושים כדי לשנות את דעת-הקהל בישראל, וביקשנו לדעת מה יכולים אנחנו לעשות כדי לחזק את מגמת-השלום במחנה הפלסטיני.

בין הרעיונות שנדונו באותו יום היו שניים שפורסמו בינתיים, אף שלא התגשמו: ביקור של מישלתי-שלום ישראלית בכיירות (הכוונה היתה לראשית 1981, לפני שמישהו חלם על ביקורו של אריאל שרון שם) והזמנת מישלתי ישראלית למושב המועצה הלאומית הפלסטינית, שנערך באפריל 1981 בדמשק. שתי היוזמות פוצצו עליידי אנשי חזית-הסירוב.

(כמד שנוהג סרטאוי לומר מאז: "מי שלא היה מוכן לקבל את פניו של הגנרל פלד, קיבל את הגנרל שרון. מי שלא רצה להזמין לכיירות את אנשיה-שלום הישראלים, הזמין למעשה את צה"ל.")

יצאנו לשוטט קצת בעיר — שלושה ישראלים ופלסטיני אחד, הסתובבנו בשוק, כדנו בקרב ההמון הסואן, קנינו מזכרות לנשותינו (שנאלצו לאהר-מכן לא פעם להמציא סיפורים שונים, כדי להסביר איך השיגו שמלות מארוקאיות מובהקות). מתי פלד עט על תגייות-הספרים בשוק ופישפש בין הספרים הישנים, בתיקוזה למצוא מציאה. התעניינתי בחנות שהיה בה 12 סוגים שונים של תמרים.

סרטאוי צילם כמה צילומים. חבל שלא היה עימנו צלם מיקצועי — אך ידענו כי את דבר פגישתנו במארוקו לא נפרסם במשך זמן רב, ואולי לעולם לא.

בערב אכלנו במועדון שערי שמיים, בקומה העליונה של המלון. זכורני חווייה בלתי-רגילה: אחרי שרקדנית מיקצועית רקה ריקודי-בטן ערבי, מן הסוג המוכר, קמה צעירה, לבושה במיכנסיים אירופיים, והחלה רוקדת לבדה. היא רקדה בתנועות מארוקאיות, פשוטות וקצובות, כמעט בלי לזנו, ואחרי כמה דקות הצליחה להפנט ממש את כל הנוכחים. זה נמשך ונמשך, התיזמורת נכנסה לטראנס, וקסם מזור

מראה העיר רבאט היהודי הפולני תפן לזוויר ערבי

* אופירה נבון, אז אופירה ארז, כנציגת העולם הזה, הימנית בתמונה. ** עם בנו יוש'העצר טידי מזחמד, ובתו לאלה מרים.